

Томислав Османли

Базен

К. Захариев го мачат силни главоболки. Понекогаш му се чини дека главата му се наоѓа во обрач кој постојано се стега, сè додека не експлодира. Според старото правило дека клинот со клин се избива, кога ќе го почувствува неподносливото стегање во внатрешноста на черепот, К. Захариев ја врзува главата со свирена ешарпа што потоа силно ја затегнува, и онака врзан околу во последно време проќелавената глава, врвејќи покрај огледалото со конзола во кое го следа својот комичен одраз со шарпата чии краеви му паѓаат на рамениците, мрцлаво влечејќи ги пантофлите по паркетот од неговата служебна квартира, оди до високите прозорци ги навлекува тешките драперии и кога во просторот ќе зацари смирувачката темница, легнува во празниот брачен кревет од својата спална соба и конечно почнува да се опушта.

Захариев не е sameц, иако тука, во Скопје, живее самечки живот. Испратен по деликатна задача во овој град, тој во Софија ги остави колегите од Министерството, пријателите, своите родители подостарени стари софијанци од неколку генерации на кои времето покрај годините им придодате и старечка завист и цинизам, но пред сè, својата жена и, дојден во овој град што е сè уште паланка во споредба со царска Софија, покрај со проблемите на работата, непрекинато се оптоварува со продолженото останување на неговата Лила во Софија. Лила нема потекло од престолнината. Таа е дојдена со мајка, ѝ една самохрана жена од Казанл'к, којашто почина брзо по нивната свадба и за чиешто потекло не успеа да дознае ништо подетално и покрај неколкуте обиди што ги спроведуваше преку своите колеги од Министерството.

Пред два месеца Лила требаше да му се придружи тука, и да му ја скрати многумесечната осаменост, но таа веќе по трет пат му најавува дека сè уште не ги решила прашањата со одржувањето на нивниот стан, па уште извесно време ќе остане во Софија. Го терети, значи, грижата за неа, помислата како таа врви без него во овие тешки воени времиња, особено зашто знае дека таму нема некого што би ѝ понудил каква годе помош до колку таа ѝ биде нужна. Неговите никогаш не ја засакаа, па така никогаш и не се зближија со неа, ниту пак ја прифатија. Нив ги слуша еднаш во месецот, неа, преку отежнатата, воено одржувана телефонија во неговата канцеларија – секој втор ден. Освен тоа, него го разјадува и помислата потекната од едно матно и никогаш неразјаснето сомневање, дека Лила нешто пред неговото заминување од нивниот дом во престолнината, почна да го изневерува.

Откако се зеда, тие двајцата воде удобен живот. Таа беше заангажирана дома, кадешто се хранеа секој ден освен во недела кога одеа на

семеен ручек кај неговите и во понеделниците кога обично ручаа самите во некој од подобрите ресторани, зашто нивната домашна помошничка тогаш имаше слободен ден. Лила, молчалива и исполнета со женска таинственост, го привлекуваше и сега колку и порано, и тој ѝ се посвети исцело. Немаа деца, но колку што почнуваше да го товари него, толку таа околност кај неа не оставаше речиси никаков белег. Со време почна да се преиспитува дали можеби проблемот не е кај него и дали нивната бездетност не е последица на повторената гонореја, што ја закачи на едно исто место: еднаш како студент, уште при првото телесно искуство во една сомнителна јавна куќа во прикрајоците на градот во која го пречека една пристарена нападно нашминкана дебелникава дама што ја доби за евтина цена, и којашто не му го покажа жолтиот картон со седмично обавениот лекарски преглед (и кој во тоа време ни самиот не знаеше да го побара); и втор пат, со една млада бринета на која, пак, жолтиот картон ѝ беше сосем исправен. Неговиот љубовен живот се делеше на два дела, на неколкукратите посети на две други јавни куќи, потоа на неколку младешки љубовни авантури - и на животот со Лила. Се чувствувааше зависен од неа, од нејзиното молчаливо присуство кога беше со неа, било дома, било на неколкуте типични места во градот, од нејзиниот цврст чекор кога го држеше под рака при прошетките по паркот, од нејзиното тело што доаѓаше до полн израз кога се свиваше со невиден занес додека неуморно водеа љубов во издолжените софиски попладниња.

К. Захаријев заработуваше добро, воедно бележејќи и солиден раст по стрмната хиерархија на мемлосаната, веќе пристарена администрација на неговото министерство, навивајќи со сета сила за оние министри-президенти што на најистакнатото место во владиниот кабинет се менуваа, по некогаш со вртоглаво темпо, и коишто во помладите како него гледаа нова енергија погодна за какво-такво освежувања во стариот бирократски поредок на државата воопшто и посебно на неговото Министерство. Чекајќи ги, значи, тие моменти во својата служба, К. Захаријев ќе исчекореше напред, за потоа неговото административно напредување да бележи извесна стагнација, сè до новата политичка прилика. Во тие исчекорувања и застои на неговата бирократска кариера, помина повеќе од половината на неговиот работен век и четврт век од бракот со Лила, кога започна војната и кога кабинетот на Првиот министер го именува на високо место во Комесаријатот за Еврејски прашања, а потоа и за делегат на тој комесаријат, деташиран во новите предели на новата мисија во Скопје.

Грижите на работата во Комесаријатот му го толчат мозокот и штом ќе има малку послободно време мислите му се ројат како пчели во темна кошница и тогаш почнуваат неговите неиздржливи главоболки. Фала му на бога во последно време работата му го ангажира и слободното време, така што главоболките не се јавуваат како порано. К. Захаријев, имено, во овој миг работи на еден голем и изискателен проект на новата влада, имено на “конечното решение” што е циничен германски еуфемизам за истребувањето на Евреите од просторот на штотуку ослободените Нови предели. Како што се приближува крајот на 1942. работите околу проектот добиваат забрзување,

а неговиот ангажман е целосен. Главоболките речиси сосем исчезнуваат. Проектот на кој К. Захаријев се ангажира сега личи на локомотива во полно движење којашто и тој ја ложи, и кое движење, како впрочем кога е човек на било какво авантуристичко патување, му го одржува психолошкиот тонус цврст, а возбудите на кои патем наидува, му го прават воедначениот, монотон живот, значително повозбудлив.

Кога дојде тука, на крајот од минатата година, неговата влада веќе ги беше донела подготвителните прописи: значи, на 14. јули 1941. година го обезбеди Законот за еднократен данок на еврејскиот имоти што К. Захаријев го сметаше за добар пропис зашто само во Скопје им донесе богатство од 45 милиони лева, за жал еднократен прилив; потоа на 4. октомври Законот за забрана на вршење трговска и индустриска дејност на Евреите што не доднесе ништо; на 1. ноември со најтешкиот пропис, Законот за заштита на нацијата. Потоа следеа нови прописи, педантно го класира во главата законодавството од својот домен К. Захаријев, делегатот на Комесаријатот за Еврејски прашања останат, распетлан во елекот и со пијалокот што снисходливо му го наточи помошникот и чашката што ја вртеше пред себе среде уморно издолжените сенки во својата конечно стивната скопска канцеларија.

К. Захаријев не ги сака Евреите, но не е ни за “конечното решение” кое го смета за претерано и во секој случај - бесполезно. Тоа е еден атавизам што во современа Германија доби нова ирационална идеолошка обнова.

Како што почнуваа да се донесуваат првите прописи со кои им се стеснуваат граѓанските права на Евреите, така и нему почнуваа да му се јавуваат негови пријатели, некои со кои и студирал заедно на универзитетот, тогаш немајќи ни елементарн поим дека се со еврејски происход. Особено не оние побележити познајници чии семејства и лично ги познаваше како заслужни за различни домени од општествениот живот на Отецеството, некои и како луѓе заслужни во последните војни што нивната заедничка татковина ги водеше од почетоците на ова изразито немирно столетие. Се чувствувааше неугодно при тие средби, некои од кои изнесуваа, како аргументи за притисоците и непријатностите што им се приредуваа, запрепаствувачки придонеси кон заедничкото, имено негово и нивно порано благодарно отечество. Не му беше јасно зошто тој растечки притисок воопшто ѝ е нужен на неговата земја. Разбираше дека во Германија притисокот врз Евреите од шлагер на острастените национал-социјалисти, брзо се преобразувааше во строг марш врз судбините на неаријците врз кои се преземаа актите на сè поизразено државно насиле, но не разбираше што Софија има со тоа, особено зашто во германскиот модел меѓу неаријците се подразбираа Бугарите меѓу другите Словени. Нему, да речеме, повеќе му се допаѓаше пристапот на Италија, кадешто Евреите беа притиснати кон маргините на општеството и замолчани, не и правно, стопански и фактички прогонувани.

Затоа на К. Захаријев му се допадна мерката на неговиот министер-претседател Филов, кога е донесен прописот за задолжително обележување на лицата од еврејски происход, кој налагаше, оние меѓу нив што се заслужни

за него да носат шестоаголни ѕвезди со бела боја и значително помали димензии, наместо покрупните и жолти наменети за одбележување на останатите Евреи. Тој пропис му се допаѓаше зашто му даваше и нему можност да се правда и му ја смируваше совеста пред недоверчивите погледи и замолкот на пријателите што таа политика не ја одобруваа, но во напливот на суровите времиња не се ни осмелуваа да ја коментираат.

Но, во политиката, а особено во администрацијата ништо не е подложено на личните желби и мерки на бирократите, особено во вакви вознемирени, диви времиња. Како способен бирократ К. Захаријев стигнува да биде на сите страни. Бара прецизни пописи на населението од критичната категорија. Ги вкрстува податоците за Евреите на подрачјето со оние од архивите на поранешната југословенска власт. Агилно дејствува во Скопје, а постојано патува за Битола, на пати и за Штип. Скопје и Битола го иритираат. Таму има премногу работа, а бројот на населението од интерес за неговиот домен таму е најголем, додека традициите, според тоа и критичните врски со останатото население, најдлабоки. Штип технички му се допаѓа повеќе, местото е помало, помирно, полесно за обработка зашто се работи за неколку стотини лица од критичната популација. Кога се иссилува пред решителната акција одново да оди таму, командантот на местото му зборува како се надева дека наскоро лично ќе го покани во новиот базен на локалната бања во која термалните води имаат потврдена лековитост, срдечно го тупка по рамото и се смее со полните заруменети образи што откриваат страствен пијач, додавајќи дека, дури тоа нему и да не му е потребно, особено со оглед на претсојната работа, добро ќе му дојде малку релаксација.

“Кежовица, му вели тој, само Кежовица е за вас господин Захаријев! Оваа бања прави чуда”.

К. Захаријев, кој го презира и Скопје и Битола, и сите градови на новите предели, за оваа касаба, лесна за техничка обработка, има поеднакво и неподелено мислење, па го гледа командантот со празен поглед, технички заблагодарувајќи му се на предварителната покана што брзо ја запрета и ја отфрли меѓу неважните податоци во свеста.

Во март Захаријев ја доби наредбата за пристапување кон “конеченото решение” во шифрирана депеша. Откако единаесеттиот ден од месецот во раните утрински часови беше спроведена рацијата во трите места кадешто живееше еврејско население, според прецизниот план, лицата од еврејски исход како што службено ги менуваа, без оглед на полот, здравствената состојба и возраста, беа донесувани и, според прецизниот план и инструкции и конфинирани во големата зграда на скопскиот тутунски монопол. Иако со Лила се немаше чуено веќе цела недела, тие денови не успевајќи да ја најде дома, ниту пак да прими нејзин повик, К. Захаријев сепак имаше причина да биде исклучително задоволен. Татко му вети дека ќе провери како е жена му и тоа значително го успокои. Од друга страна немаше ни време за приватниот живот. Тие денови се прибираше дома доцна, на спиење од само неколку часа. Акцијата беше наполно ефикасно и успешно изведена и К. Захаријев се соочи

со првите пофалби усно или телефонски искажани од повисоките инстанции. Математички изразено, нејзината ефикасност изнесува 98 отсто објаснуваше тој со строг службен тон. Толку, имено, изнесува процентот на 7.315-те лица од цела една етничка група, приведена и затворена во големата индустриска зграда во градот Скопје, од неодамна подготвена на новата намена и обиколена со висока ограда од стотици метри бодлив тел. К. Захариев се чувствуваше семоќен, гледаше во огромното сиво здание на поранешниот монопол и сам си го поставуваше прашањето: дали некој друг успеал цел еден етникум да затвори во една единствена зграда? Тоа фалбено прашање не се осмелуваше да го постави пред надлежните, иако, помислуваше, не би било лошо тоа и да го стори откако целата операција ќе биде сосем завршена.

Затворениците на монополот тука останаа десет дена, во кои К. Захариев не почиваше на ловориките од комплиментите за успешно завршената акција, туку се грижеше во тој дух да се приведе кон крајот деликатниот зафат за кој всушност и беше испратен тука. Не ги слушаше гласовите на тие луѓе чии деца плачеа, чии жени се довикуваа со сè поочајни гласови, чии мажи сиркаа преку бодливата ограда, ден низ ден сè повеќе замолчуваа и се молеа и кога молчеа; иако тие слики и гласови допираа до него, зашто знаеше дека неговата работа привршува, дека е слаб на човечките несреќи и дека поради сето тоа е сосем возможно одново да му се вратат силните мигрени.

Почнувајќи од 22. па сè до 29. март, скопскиот монопол почна да се празни во три наврати. Три железнички транспорти со издолжени композиции формирани главно од товарни вагани, Евреите од новите предели беа дефинитивно транспортирани на север. К. Захариев ја знаеше дестинацијата на ови композиции, концентрациониот логор Треблинка. Точно во тоа време неговите од Софија му соопштија дека Лила го напуштила нивниот заенички дом, според нивни информации со некој помлад офицер. Татко му ова го проследи со коментарот дека тој уште кога за прв пат ја видел знаел дека таа вртиопашка отсекогаш била подготвена на такво нешто, но тој да не се грижи, туку по завршената работа да се врати во Софија, не во оној брлог во кој живееше со неа, туку во својот вистински, дедовски дом па тогаш “ќе се најде некое ново и умно решение”.

За К. Захариев сè стана безумно. На 30. март му се вратија главоболките. Најнапред најавени од остар писок во главата, уште понеснослив од оној од локомотивите што го означуваа успешниот крај на неговата мисија, само таков што не сакаше да престане. Целиот тој ден остана дома, затворен во спалната соба, свиткан преку очите со цврсто стегнатата свилена шарпа, и легнат на прзниот кревет со едната рака испружена на страната кадешто обично лежеше Лила. Во главата му се јавуваа гласовите на луѓето насобрани во оние десетина дена од преполната зграда на скопскиот монопол. На работа дозна дека тој зафат на жртвувањето на Евреите од новите предели државата мораше да ја стори и дека Отецеството тој налог го дава за да ги спаси своите домородни Евреи, два пати повеќе на број. Кога го пребираше во главата таа информација

почувствува посилно стегање во главата. Му се крена утробата и тој брзо стана, додека под черепот му светкаше. Дишеше длабоко и бурно и така го смири неволниот нагон што неконтролирано, до болка му го стегаше желудникот, но не и чувството на потполна излажаност, не и впечатокот дека заедно со трите транспорта и неговиот живот е заминат во некоја непозната и дефинитивно изгубена насока.

Од сонот го тргна свонењето на специјалниот телефон. Со напор се крена и отиде до него. Од зад прозорецот навлегуваше првоаприлското сонце. Беше тоа командантот од Штип кој со онаа иста ведра срдечност што тогаш му предизвикуваше презир, а сега, за чудо, спасоносна пријатност, му соопшти дека базенот во бањата Кежовица е подготвен и дека, според ветувањето, тој еве лично го кани господинот делегат да дојде на заслуженото релаксирање во неговите лековити термални води. К. Захаријев му се пожали на силните главоболка што го мачат, а командантот му рече дека токму заради тоа и треба да дојде.

“Кежовица, му повтори простосрдечниот офицер, само Кежовица е за Вас господин Захаријев!”

Така во следната слика го наоѓаме К. Захаријев како плива по новиот базен на штипската бања Кежовица, борејќи се со обновеното чувство на покајување што дошол во оваа паланка и во оваа бања, обидувајќи се да го избегне подгледнувањето кон дното на новиот базен, на кое се наоѓаат големи правоаголни мермерни плочи издлабени со стотици аглести знаци. Иако не умее да ги прочита, К. Захаријев знае што тие означуваат: тоа се еврејски записи на имињата и презимињата, епитетите, датумите на раѓањата и на смртта и епитафските пораки на надгробните споменици од луѓе закопани, некои и претврени во прав и пепел, на штипските еврејски гробишта, од тој бизарен мермерен мајдан на завршени човечки судбини, од тој неколку стотици години стар скаменет дел од штипското градско сеќавање од каде се земени старите надгробни плочи на вознемирените покојници и се вградени во основата на базенот од Кежовица, бањата со лековити термални води.

Тие води не му помагаат на К. Захаријев. Навистина малку го релаксираат додека плива и додека неговото стежнато тело лебди над плочите од дното на базенот, додека трмаво се лизга над имињата, судбините и сенките на покојниците, обидувајќи се да не гледа во нивните симболи, во знаците неизбришливо издлабени врз стариот мермер на дното, што, како за инает, водата ги мие, ги увеличува како под лупа, ги прави појасни и поблиски, скоро тутнувајќи му ги пред стегнатите очи и чело на покајаниот делегат на Комесаријатот за еврејски прашања кој пливајќи се обидува да ја намали напнатоста што ја чувствува низ целото тело и да го одложи надоѓањето на нервниот слом.